

Алтернативни варианти на някои популярни живописни техники в обучението по изобразително изкуство

Валентина Радева

Alternative Variations of Some Popular Painting Techniques Used in the Teaching of Arts

Valentina Radeva

Abstract: *The search for new forms of teaching in the present day educational system entails the desire for finding alternative forms for creation of different art works. Some of the traditional techniques which are widely used in the teaching of primary school pupils include the use of traditional and easily available painting materials such as water colours, poster colours and mixed colours, while others are entirely absent from the school curricula because of the complexity of their use. Two of these techniques are the oil-painting and the wax painting technique. The mosaic is adapted to the level of pupils and is integrated into the teaching process so that young learners can make different posters from cut or torn pieces of paper or models from mecano sets, mineral objects or other substituent materials. Some specific genre varieties such as the stained glass painting techniques, the encaustic painting, the sgraffito technique or the fresco are not integrated in the primary school arts curriculum. The present paper discusses the options for their use in the primary school art classes and adds significant insights into the current debate.*

Key words: *Painting, Traditional Techniques, Teaching, Alternative Forms, Stained Glass, Encaustic Painting*

ВЪВЕДЕНИЕ

Характерна особеност на образователното съдържание в обучението по изобразително изкуство в началния училищен етап е изпълнението на изобразителните задачи с разнообразни художествени материали. Изпълняват се дейности близки до живописването, графичното изкуство, декорирането и моделирането като този процес спираловидно се надгражда. Както и Б. Дамянов уточнява, материалите и техниките в изобразителната практика следва внимателно да се подбират, тъй като те са от решаващо значение за постигане на високи резултати. Те влияят върху продължителността на изобразителния процес, характера на самата творба и нейното въздействие. [4]

Съществуват различни принципи за изграждане на живописната форма, най-съществените от които са *плоскостно-декоративният* и *обемно-пространственият*. При обемно-пространственото изграждане на формите предаването на обема и подчертаването на композиционния център става главно чрез контраста между топлите и студени цветове, между светлите и тъмните им нюанси. Това предполага по-задълбочени познания от страна на учениците, както и по-високи художествени умения у тях при пресъздаване на идейния замисъл.

При плоскостно-декоративното живописно третиране отсъства светлосяньчното степенуване, т.е. цветните петна или линии се полагат равномерно, с еднаква стойност на тона. Тази особеност е предпоставка за повишаване интереса у учениците към този принцип на живописване, който не предполага особени художествени заложби у тях, което, от своя страна, води и до по-качествени резултати и оправдани очаквания.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Използването на определена живописна техника, както се отбеляза, оказва съществено влияние върху крайния резултат при създаването на една творба. Една

и съща идея реализирана с различни техники, води до създаване на творби с различно въздействие върху наблюдаващия. Изобразителните възможности на материалите и техниките дават изходните условия за изпълнение на творбата, което не означава, че те определят автоматично и характера на самата творба. Възможно е при работа с материали с ограничени технически и изобразителни възможности да се постигнат много високи резултати. [3]

Б. Дамянов разглежда понятието *материал* в тесния му смисъл като включва в него различието на физическите материи, които се използват за създаването на една творба. Той отбелязва, че материалите притежават определени физически и технологически свойства, което ги кара да изглеждат по различен начин (притежавайки определени оптични качества). Вследствие на това те могат да въздействат естетически сами по себе си.

Същият автор разкрива две основни значения на понятието *техника*: техниката като начин на правене, на изпълнение на творбата и техниката като умение. Техниката като начин на правене Б. Дамянов пояснява като съвкупност от:

- понятие за техниката в смисъла на начина на използване на материалите, инструментите и пособията, начина на работа с тях;
- техниката като последователност от процедури, стъпки, етапи, които са необходими за създаване на определена творба.

Всички тези значения на понятието *техника* авторът отнася до обективните свойства на материалите, начините и етапите на работа с тях, т.е. той заключава, че това е техническото значение на термина *техника*.

Б. Дамянов обособява няколко категории живописни техники. В една от класификациите той ги разграничава на *лесни* и *трудни* техники. Под *лесни* той разбира всички общодостъпни техники, чието прилагане не изисква специална подготовка (напр. техниките с акварелни моливи, пастели и др.). Те се усвояват бързо, лесно, необходимо е само да се изпробват, за да могат да се приложат. Трудните техники изискват продължителна практика и по-дълго технологично време за изпълнение. В термините „лесна техника” и „трудна техника” той влага известен субективизъм, тъй като от значение е съответната техника дали е усвоена и как е усвоена, т.е. не винаги простата техника е лесна и обратно – сложна техника може да бъде пригодена за лесна реализация.

Друго условно разграничение, което прави на видовете техники, е на *чисти* и *смесени*. Като чисти техники той посочва акварелната, темперната, техниката на пастела и др. Съчетанието от две или повече чисти техники нарича смесена или комбинирана техника. В комбинацията им се създават по-широки изобразителни възможности и по-широк диапазон от изобразителни и изразни средства. Предпочитанието да се използват смесените техники е заради възможността да се постигне по-голяма изразителност; да се получи по-сложна и по-богата текстура; да се постигне по-богато зрительно впечатление; да се търси по-голяма оригиналност и т.н. [3]

В обучението по изобразително изкуство на началното училище намират място разнообразни изобразителни техники. Именно по-достъпните и по-лесно приложимите жанрови разновидности на кавалетните изобразителни изкуства намират аналог и по-голяма популярност в образователния процес. В тази голяма категория живописните произведения се класифицират според вида на употребяваните изобразителни материали на: маслена, темперна, акварелна, акрилна, пастелна, восъчна и др., като от дисперсността и фиността на пигментите им зависят редица техни качества. [6] Съществува многообразие от техники, свързани с начина на полагане на живописния материал, като напр.: мокро върху мокро, мозаично полагане, мокро върху сухо, пастьозно, ала прима, с шпатула, поантилистично, с изстъргване, чрез напръскване с пулверизатор и др., в зависимост

от това, какво трябва да бъде въздействието на творбата. Много често, с цел да се разширят изразните възможности на цветовете, се използват смесени техники, някои от които реализирани с материали, нееднородни по състав, напр: акварел и сух пастел, батик, резерваж, акварел и туш и др. [2] Чрез изразните средства и технологията на смесените техники става възможен практическия досег на учениците с алтернативни варианти на изящни и някои популярни монументални живописни техники, посочени по-долу.

Сграфито творбата (от ит. *sgraffito* – издрасквам) е вид релефно живописно изображение, което се постига чрез изстъргване върху два или повече различно оцветени пласта мазилки, нанесени последователно един под друг. В началото се нанасят слоевете мазилка и след това се откопирва изображението. Изстъргването се прави косо, под ъгъл, така че да се получи релефно различие между отделно оцветените пластове материал.

В обучението по изобразително изкуство тази разновидност на монументалната живопис намира алтернативно приложение чрез нанасянето на разноцветни пластове маслени пастели (или пастьозна боя), положени внимателно един върху друг. Получаването на изображението става чрез издраскване с подходящо остро пособие.

Друга разновидност на декоративно-монументалната живопис – *мозайката*, се изработва от специално подбрани материали (теракотени плочки, камъчета, стъкло, елементи с минерален произход и др.), които се подреждат върху свързваща подложка. Промеждутъците между отделните елементи имат не по-малко значение от самите тях. Както мозаичният материал, така и оформените интервали участват в изграждането на самото изображение. Значение има и цветът на основата, който понякога може да се променя с намерение да се подсили търсения ефект.

Мозайката също се реализира в достъпен вариант в образователния процес, като учениците могат да използват изкъсани или изрязани парчета хартия, конструктивни елементи, камъчета и други естествени материали. Прилага се адаптиран вариант за монтаж на тези елементи в позната на децата пластична маса (пластелин, глина).

Стъклопис (от лат. *vitrum* – стъкло) е популярна монументална живопис, известна още и с френското си наименование *витраж* (от фр. *vitrage* - остъкление). Изработва се от ръчно рисувани или предварително оцветени и често нееднакви по форма парчета стъкло, закрепени помежду си чрез оловни рамки. Обвързаността на стъклописа с архитектурната среда е причина за монументалното ѝ въздействие. От края на XVI век се прилага допълнително техниката на издраскване или изстъргване на изображенията от специално подготвената и нанесена за тази цел боя. Има възможност още и за обработка на стъклото чрез разяждане или гравирание, които обогатяват изразните възможности на това изкуство. [5]

Витражното живописване е възможно да бъде приложено в адаптиран училищен вариант чрез използването на специално създадени за деца витражни бои. С тях обикновено се работи в клубове по интереси или извънкласни дейности, но е трудно да се използват във формалните условия на класната среда.

Енкаустиката е наричана още *восъчна* живопис. Произходът на думата е от старогръцки (*enkaustike*) и в буквален превод означава „горя“, „изгарям“. Боите за техниката представляват пигмент, разтворен в нагорещен восък. Техниката е особено трудна, защото изисква да се работи в затворено помещение, като различните цветове на боите непрекъснато се подгриват до температура над точката на топене на восъка. Характерно за техниката е изключително голямата трайност, която

притежават изображенията, което е следствие от „запечатването“ (изолирането) на цветните пигменти при досега им с кислорода. [6]

Восъчната живописна техника също има алтернативно приложение, което, подобно на стъклописта, е трудно постижимо за ограничените възможности на формалното обучение. В извънкласни творчески ателиета е възможна адаптацията ѝ чрез използването на наситнени (натрошени, настъргани) маслени пастели, разтопени с нагорещена ютия.

Както вече стана дума, един от принципите за изграждане на живописните композиции в изобразителното изкуство, е плоскостно-декоративният. При него няма стремеж към изобразяване на дълбочината в пространството, а е важно цялостното въздействие на формите, багрите и мотивите, тяхното хармонично съчетание. Много натюрморти са нарисувани реалистично с изграждане на светлосянката и перспективата, понякога обаче художникът съвсем съзнателно търси ефекта на мотивите и цветовете, рисувайки плоскостни, двуизмерни образи с подчертано декоративно звучене. [2] Пастьозните живописни материали са подходящи за рисуване на творби в подобен декоративен стил. При тези материали плоскостта, върху която се изобразява, остава скрита заради плътността на боите. При други живописни техники, заради прозрачността на използваните изобразителни материали, повърхността, върху която е композирано изображението, остава забележима. При стъклописта творбите се характеризират освен с декоративно си звучене и стилизацията във формите, със светлопропускливостта на багрите, заради технологията на изграждането им.

Вариант на адаптирана живописна техника, корелираща с витражното изкуство, се апробира в рамките на проект под надслов „Фиеста – Светлина за изкуство и знание“, проведен в последното тримесечие на 2015 г. Използвайки стратегията на проектно-ориентираното обучение, идейният замисъл се реализира чрез голям брой дейности, обединени се около водеща тема, а именно активности, посветени на световната година на светлината и светлинните технологии. Събитието се инициира от Териториално дружество за разпространение на знания – гр. Русе и се проведе със съдействието на РБ „Любен Каравелов“.

Подобно на работата по проект, която се характеризира със своята интегралност, фиестата акцентира върху синтеза между различни области на науката и изкуството чрез работата в ателиета и разнообразни дейности, свързани с изобразително изкуство, музика, физични науки и др. Дидактическа особеност на проведената работа по проекта е нейният дейностен и прагматичен характер. В своеобразното „отворено пространство“ и конкретно в обособените изобразителни ателиета, участие взе нехомогенна група от деца и юноши на различна възраст, разпределени в няколко творчески ателиета, синхронизирани времево и тематично. Чрез дейностите в творческите ателиета по изобразително изкуство се цели създаването на нетрадиционни произведения на изкуството, наподобяващи традиционни изобразителни техники и идейно обвързани с тематиката на проекта – творби, кореспондиращи с оптически и дисперсни свойства на някои изобразителни материали (основно с тяхната способност да пропускат или отразяват светлината). В едно от ателиетата, участниците имат възможност да пресъздадат традиционната графичната техника „суха игла“, но чрез използване на алтернативни материали, което дава възможност изображенията да се проявят при поставянето на „стъклената рисунка“ срещу светлината.

Във второто изобразително ателие се апробира адаптирана витражна техника. Светлопропускливата способност на стъклото е заменена със светлоотразителната повърхност на вече употребени и ненужни компакт дискове – своеобразни носители на информация, но в случая – на бъдещите визуализирани върху тях живописни творби. Отново в контекста на водещата идея, по повърхността на дисковете

участниците имат възможност да рисуват с обикновени и неоновитражни бои за деца, с които се създават предимно абстрактни и декоративни композиции. На по-малките участници са предоставени шаблони, които, поставени в прозрачни пликосе, улесняват значително изобразителната им дейност. Сами по себе си композициите, изработени върху светлоотразителните дискове, представляват завършени крайни продукти, които, използвайки различната посока и сила на светлинния източник, постоянно променят своята визия. Допълнителната възможност, която използваните детски витражни бои предоставят, е безпрепятственото преместване на творбата от повърхността на диска върху каквато и да е гладка повърхност, включително върху повърхността на прозорец, пропускащ естествената, слънчева светлина през себе си.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В педагогическата практика в началното училище се прилагат широко някои от горепосочените живописни материали и техники като: акварелни, темперни, достъпни смесени живописни техники, докато други изцяло отсъстват от учебните програми, основно заради сложността на изпълнението им. Възможност да се компенсират ограничения ресурс от изобразителни материали и техники в стандартната класна среда е изнесеното обучение в неформална образователна среда в рамките на проектно-базираното обучение. Това е предпоставка учениците да се запознаят с особеностите не само на изящната, но и на монументално-декоративната живопис.

Използването на нетрадиционни изобразителни техники спомага за активизиране творческата и колективната дейност на учениците. Употребата им предполага добра възможност за преодоляване на традиционното обучение в класната стая, отличаваща се със строго формулирани задачи, традиционни изобразителни материали, регламентиран формат и фиксирана продължителност на дейността. Прилагането на алтернативни варианти на някои популярни живописни техники в обучението по изобразително изкуство и търсенето на нетрадиционни творчески решения спомага за подобряване ефективността и качеството в обучението, за повишаване привлекателността на учебния процес.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Атанасова, И., Речник на термините в изобразителното изкуство. В. Търново, 2006
- [2] Геър, А., Наръчник на художника, С., 1997
- [3] Дамянов, Б., Материали и техники в изобразителната практика. С., 2003
- [4] Дамянов, Б., Учебните изобразителни задачи. Пловдив, 2010
- [5] Дженингс, С., Основно ръководство по живопис. С., 2006
- [6] Донков, И., Технологии в живописа. Габрово, 2011
- [7] Занков, О., Методи на преподаване на изобразителното изкуство. С., 2005
- [8] Kohl, M., Primary Art. It`s the Process, Not the Product. 2011

За контакти:

гл. ас. д-р Валентина Тодорова Радева, Катедра "Български език, литература и изкуство", Русенски университет "Ангел Кънчев", тел.: 082/ 888 612, e-mail: vtradeva@uni-rise.bg